

Den, který tvořily české dějiny

9.7.1609

RUDOLFŮV MAJESTÁT

ANTLA
A SVĚT
NABOŽENSKÉ
VÝROBY

Paní Marcele Hrdinové
Památce paní Hany Habrmanové

Tato publikace je výstupem grantového projektu GAČR č. 401/08/P544 *Bratrská biskupská sídla jako komunikační centra nekatolické opozice mezi Majestátem a českým povstáním.*

Přebal:

Návrh praporce stavovského vojska s českým lvem. KNM V D 6, díl 2, f. 362. List vlepený do sborníku s výpisky Jeníka z Bratřic, vyňatý z rukopisu Archivu NM, č. 280.

Frontispis:

Vyobrazení Rudolfa II. v tisku *Bohemia viva*, 1609, f. A1b. Archiv NM, sign. rkp. č. 281, přív.

Copyright © Jiří Just, 2009
Layout © Pavel Štefan, 2009

ISBN 80-86515-67-2

PŘEDMLUVA

Jeden z dnešních historiků oprávněně poznamenal, že Majestát si z událostí roku 1609 získal více pozornosti dějepisců než všechny ostatní otázky projednávané na českém sněmu zasedajícím s přestávkami od ledna uvedeného roku po dlouhých třináct měsíců. A nejen to. Přehlédneme-li pestrou mozaiku historické práce posledních zhruba sto padesáti let, vidíme, že Rudolfův Majestát budil v určitých epochách větší zájem, než bychom vzhledem ke krátké existenci poměrů, jež nastolil, očekávali. Záslouhou zvýšené pozornosti o národní dějiny v 19. století, zesílené později o vše, co souviselo s odporem vůči Habsburkům a katolickému světu, zapsalo se datum jeho vydání do obecného povědomí bezmála jako jeden z největších dní naší historie.

Ovšem, také Rudolfův Majestát tvořil české dějiny. A v různých dobách byl různým způsobem chápán jeho význam. Dnes máme mnohem větší míru svobody oprostít se od ideologických vlivů, které v minulých časech zatěžovaly bádání, a v širších souvislostech zhodnotit jeden z projevů stavovských politicko-náboženských snah předcházejících vypuknutí třicetileté války. Cílem naší práce je vylíčit soulednost dějů, jež vzniku dokumentu předcházely, i těch, které následovaly v souvislosti s jeho vydáním. Rádi bychom před-

stavili význam tohoto privilegia pro náboženské dějiny Čech, neboť do zmíněné kategorie Rudolfův Majestát náleží především. Zároveň nelze pominout politicko-společenský a v geografickém horizontu i středoevropský kontext. Ostatně úzká provázanost politických a náboženských cílů je pro začátek 17. století typická. Nechceme úspěch českých stavů, jímž vydání Majestátu nesporně bylo, vylicít jako monolit, pomník v zápase za náboženskou svobodu, jak to činili konfesní protestantští dějepisci. Tím se současně pokusíme oprostit od tendencí hodnotit jeho význam na pozadí moderních představ o fungování společnosti, což by snad leckterému čtenáři nebylo proti mysli. Trvalý zájem širší veřejnosti o toto „velké“ téma českých dějin dosvědčuje i opětovné vydání románového zpracování Josefa Svátka, k němuž došlo před třemi lety.

Sluší se uvést několik slov o pramenech. Nejdůležitějším z nich je chronologický záznam událostí provázejících sněm roku 1609/1610, pořízený na základě průběžně zapisovaných protokolů z jednání a označovaný podle svého redaktora jako *Budovcovo diarium*. Co do obsahu nejspolehlivějším rukopisem tohoto díla (Budovcův autograf neznáme) je objemný sborník o 1247 foliích, uložený v Archivu Národního muzea. Na rozdíl od mnoha dalších dochovaných opisů sněmovních Akt obsahuje řadu vložených dokumentů, ať již ve formě opisů nebo přívazků starých tisků. Údaje Budovcova diaria rozšiřují další důležitá historická díla, z nichž jmenujme *Historii církevní* novoutrakvisty Pavla Skály ze Zhoře a *Paměti* Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka. Skálovo monumentální vyprávění je zpracováno na základě velkého množství pramenů, pro události provázející vydání Majestátu autor použil především zmíněného diaria a doplnil je řadou jiných

informací. Katolický konvertita Slavata spis pojal jako apologii obhajující postoje své i svých souvěrců v době, která předcházela stavovskému povstání. Události hodnotí z většího časového odstupu a jeho údaje jsou cenné zvláště tam, kde líčí jednání katolické strany, jež zůstala předákům opozice skryta. Z dalších pramenů upozorňujeme na archiv bratrského biskupa Matouše Konečného, nalezený teprve před třemi lety v rámci rekonstrukčních prací na mladoboleslavském Karmeli. Cenná je zejména korespondence mezi bratrskými biskupy, zachycující období od vydání Majestátu do počátků stavovského povstání.

Událostem zemského sněmu roku 1609/1610, vydání Rudolfova Majestátu a osudům osob s ním spojených věnovali zvláštní pozornost hlavně Anton Gindely, Ferdinand Hrejsa, Julius Glücklich a Kamil Krofta, v poslední době Josef Janáček, Jaroslav Pánek, Noemi Rejchrtová a Joachim Bahlcke. Pokusili jsme se zhodnotit výsledky jejich práce.

Na tomto místě rád vyslovuji poděkování osobám, které vznik nové knihy o Majestátu provázely. Nedošlo by k němu bez trpělivé shovívavosti mojí rodiny, ženy Karoliny a syna Jáchyma. Zvláštní poděkování patří Pavlu Sosnovcovi z Muzea Mladoboleslava, milým přátelům Heleně a Pavlovi Sedláčkovým, pracovníkům Národního archivu, a především prof. Petru Čornejovi, který se s mimořádnou pečlivostí ujal lektorace tohoto díla.

Snad ještě malý dovětek ohledně věnování. Knihu připisuji těm, které určovaly moje první kroky v poznávání minulosti: učitelkám (a ovšem i učitelům) dějepisu.

Kutná Hora, 9. ledna 2009

1)

ČESKÉ KRÁLOVSTVÍ A VÍRA PŘED MAJESTÁTEM

Kolik mlynářů, tolik měř; kolik farářů, tolik věř.

Příслови z Gramatiky Jana Blahoslava

Na přelomu 16. a 17. století se celá Evropa ocitla v sérii konfliktů rozličného charakteru. Jeden z nich byl způsoben neutěšenou náboženskou situací, kdy se ve vzájemných sporech začaly se stále větší intenzitou střetávat přívrženci reformace, jež usilovala o nápravu žalostného stavu církve. Obnova jejího života, která se v první čtvrtině 16. století šířila napříč Evropou, byla vyvolána vitemberským vystoupením augustiniánského mnicha Martina Luthera v říjnu 1517. Jeho přívrženci na řadě míst nové teologické pohledy rozvíjeli a obohacovali, a vzhledem ke geografické poloze center, z nichž se hnutí šířilo, proto můžeme mluvit o dvou hlavních směrech obnovy – německé a švýcarské reformaci. Zatímco se pro první skupinu protestantů ujal název *luteráni*, ve druhém případě mluvíme o tzv. *kalvinistech* neboli *reformovaných*. Ženevský pastor Jan Kalvín je druhou výraznou postavou utvářející duchovní evropské dějiny raného novověku. I přes opakované pokusy svést oba proudy v 16. století do jednoho řečiště vedly neshody v některých teologických otázkách ke stále většímu odcizení obou stran. Kato-

lictví náporu reformace odolalo a prošlo vnitřní reformou, důrazně zahájenou na tridentském koncilu zasedajícím ve třech fázích v rozmezí let 1545–1563, a na územích, kde se nové učení rozšířilo, se pokusilo opětovně získat vliv. Hovoříme o tzv. rekatolizaci. Tyto konflikty lze sledovat i v zemích středoevropské monarchie, kde v posledních desetiletích 16. století ustupuje tolerantní křesťanský humanismus erasmíánského ražení a uvolňuje pozice více či méně bojovnému a doktrinálně jasně vyhraněnému konfesionalismu.

Čechy a Morava byly z velké části nekatolické a po valnou část 16. století zde můžeme sledovat poměrně pestré společenství forem náboženské praxe, které se různou mírou hlásily k evropským reformačním proudům, ale rozhodně nezapomínaly ani na svou husitskou tradici. Tato různorodost byla podmíněna dlouhodobou relativně pokojnou koexistencí dvou hlavních náboženských stran, katolíků a podobojích (utrakvistů), právně zakotvenou již v kompaktátech ujednaných mezi basilejským koncilem a husitskými Čechy a pojištěnou kutnohorským mírem z roku 1485. Do velké míry se však také rozvinula následkem přístupu habsburských panovníků k náboženským záležitostem Čech během druhé poloviny 16. století a jejich zápasu se stavovskou opozicí. Náboženská situace je v tomto období málo přehledná a v mnoha aspektech vývoje nepostižená moderním bádáním. Základní orientaci na počátku 20. století usnadnil církevní historik F. Hrejsa. Ten ve své rozsáhlé práci o České konfesi odlišil *novoutrakvisty*, recipující s větší či menší intenzitou myšlenky evropské reformace, od *staroutrakvistů*, přívrženců (vzhledem ke katolické pozici) nekonfliktních pořádků, které dolní konsistoř, vrcholný správní orgán podobojích, zachovávala a jež jako jediné byla vládnoucí strana ochotna trpět. Pře-

stože je *novoutrakvismus* širokým pojmem, pod který můžeme vedle filipistů dobře zahrnout i pravověrné luterány nebo u nás početně mnohem slabší skupinu sympatizantů učení ženevského reformátora Jana Kalvína, je příhodnějším označením onoho širokého proudu českých reformačně orientovaných nekatolíků než *luteráni*, které pod vlivem V. V. Tomka a A. Gindelyho razila starší česká historiografie a jež se sporadicky objevuje dodnes.

Z tohoto výměru se nám vymyká třetí náboženská strana zastoupená v Čechách i na Moravě, a tou je exkluzivní samostatné společenství Jednoty bratrské; počtem přívrženců nesrovnatelně menší (zdá se, že jejich podíl na obyvatelstvu Čech činil něco málo přes 1 %, na Moravě zhruba 3 %), kulturním významem patrné dodnes. Tyto hodnoty odrážejí ostatně i míru vlivu Jednoty na politické dění. Teprve v poslední čtvrtině 16. století se prostřednictvím svých šlechtických ochránců i členů třetího (městského) stavu začala aktivněji angažovat na kolbištích, kde se střetávaly zájmy panovníka a stavovské obce. Zhruba ve stejné době se stále více přiklápěla ke kalvinistickému modelu reformace, ale až do začátku 17. století žárlivě střežila svoji samostatnost. Byly to právě události spojené s vydáním Majestátu, které jejímu „koutkování“ učinily přítrž.

Nejvyšším správním orgánem českých nekatolíků – vyjma Jednoty bratrské, která disponovala vlastním kněžským řádem a biskupským zřízením – byla formálně již zmíněná konsistoř podobojí, nazývaná také konsistoří dolní, jež se ovšem na počátku 17. století nacházela v žalostném stavu. Od roku 1562, kdy byla vyňata z moci stavovské obce, osobil si právo jmenovat administrátora král a pražský arcibiskup prosadil svůj nárok poslední instance při odvolání od konsistorního

soudu. V době před Majestátem ovlivňoval její činnost dokonce úřad nejvyššího kancléře. Zároveň se úplně uvolnila vazba mezi konsistoří a univerzitou. To mělo za následek, že konsistoř podobojí respektovali pouze staroutrakvisté a jako správní orgán většiny českých nekatolíků přestala fungovat. V devadesátých letech 16. století uznávalo její autoritu jen sedm královských měst. Přestože se stavové pokoušeli situaci několikrát změnit a konsistoř opět uvést pod svoji správu, například při jednání o přijetí České konfese nebo aktivitou pražského profesora Petra Codicilla z Tulechova v roce 1582, nebyli úspěšní. Její reformu znemožnilo i posílení vlivu katolické strany zřízením stálé nunciatury u císařského dvora.

Vedle konsistoře je třeba věnovat několik slov univerzitě, s organizací utrakvistů původně institučně spjaté. K jejím hlavním úkolům patřila výchova úředníků rozličných úrovní městské a státní správy, učitelů partikulárních škol a také utrakvistického kněžstva. V roce 1562 jí v jezuitské klementinské koleji, proměněné v ústav se stejnými právy, jakými disponovala univerzita, a vytrvale rozšiřující nabídku studia, vyrostla vážná konkurence. Vzdělávací instituce založená císařem Karlem IV. v té době procházela obdobím stagnace, která se odrazila v relativně nízké úrovni výuky. Na začátku sedmdesátých let ustal její vliv na správu utrakvistické církve, neboť v rámci císařovy politiky byli její mistři odstraněni z řad přísedících konsistoře. Na povznesení jejího stavu neměl panovník zájem, protože hrozilo akutní nebezpečí, že se jejím prostřednictvím budou ještě více šířit myšlenky evropské reformace, které tak jako tak prostředkoval vzdělávací koncept reformačního humanismu, jenž univerzitu i v době její největší krize ovlivňoval.

V poslední čtvrtině 16. století se velká část českých nekatolíků alespoň formálně hlásila k České konfesi, věroučnému

textu, kterému dění okolo Majestátu vdechlo nový život, a proto je třeba vrátit se k jeho počátkům. Konfese, předložená v květnu 1575 císaři Maxmiliánovi II., byla koncipována jako společný vyznavačský text utrakvistů, kteří tíhli k evropské reformaci, a Jednoty bratrské, jež se sice odmítla vzdát své autonomie, výsad zvláštního společenství s vlastním kněžstvem i řádem, ale zároveň chtěla vyjádřit úzkou sounáležitost se stranou podobojí v naději, že jí to umožní pokojnou existenci. Dokument, který byl vypracován osmnáctičlennou stavovskou komisí složenou z novoutrakvistů a zástupců Jednoty, Maxmilián přijal, ale písemnou záruku náboženské svobody, jež měla být na českém vyznání založena, odmítl. Dvěma vyšším stavům pouze ústně potvrdil své rozhodnutí nezasahovat do náboženských záležitostí a slíbil, že je zanechává při novém vyznání a svobodě uplatňovat patronátní právo. Spočívalo v souboru práv a povinností spojených se správou farního obvodu (kolatury) včetně všech požitků k němu náležejících. Jejich nositel měl nejen pečovat o fyzický stav sakrálních staveb a vydržovat faráře, ale mohl je také dosazovat. A tato výsada byla pro šíření reformace klíčová, neboť vrchnost takto mohla, měla-li na tom zájem, udržovat konfesní kontinuitu duchovní správy.

Již při jednání o člancích konfese vystoupily na povrch rozdíly mezi zúčastněnými náboženskými stranami. Bratrský biskup Jan Kálef nejprve vyzval zástupce stavovské komise Albrechta Kamýckého ze Lstiboře, jenž náležel k Jednotě, aby se od práce raději distancoval, ale později, pravděpodobně pod nátlakem bratrské šlechty, společnému postupu nebránil. Někteří luteráni naproti tomu vznesli návrh, aby se stavové zasadili spíše o uznání augsburského vyznání, ovšem většina nekatolických stavů se klonila k myšlence vypracovat novou

konfesi. Bylo pro ni charakteristické přehodnocení zásadních luterských pozic ve prospěch teologického konceptu, který z luterství vzešel a po určitou dobu tvořil v jeho rámci věroučnou alternativu sympatizující s kalvínským proudem reformace, než byl samotnými pravověrnými luterány, od konce 80. let označovanými za *ubikvisty*, odmítnut a potlačován. K tomuto proudu *filipistů*, jehož označení je odvozeno od křestního jména Lutherova spolupracovníka Filipa Melancthona (podobně jako byli přívrženci křesťanského humanismu Erasma Rotterdamského označováni za *erasmiány*), se v Čechách hlásil značný počet podobojích a jeho nejhrořivějším zastáncem ve stavovské komisi byl pražský profesor Pavel Pressius.

I když je zcela zřejmé i pochopitelné, že hlavním pramenem České konfese byla tzv. *Augustana*, luterské vyznání víry podané v roce 1530 císaři Karlovi V., odkud je s větší či menší úpravou přejata většina článků, ozývá se v ní vliv i konfese bratrské a dřívějších novoutrakvistických textů. *Bohemica* sice přejímá luterské učení o ospravedlnění, ale rozšiřuje je vytčením pevného místa posvěcení a úlohy dobrých skutků, traktované jak v bratrské, tak již v husitské teologii. Charakteristická je pro ni absence anathemat – odsuzování odlišných teologických postojů, například učení křtěneckých skupin – i poměrně smířlivý duch konfese. Byla ostatně od počátku pojata spíše jako text zastřešující různorodé náboženské formy zastoupené mezi utrakvisty a v Jednotě bratrské, nikoliv jako výlučné pravidlo víry, striktně vymezující určitá teologická hlediska v konfrontaci s jinými reformačními směry. V tom spočívá její odlišnost od řady dobových věroučných textů a zároveň i vztah ke kompaktátům a kutnohorskému náboženskému míru. Pokouší se vystihnout spíše to, co je spo-

lečné české náboženské tradici, a příliš nezabíhá do subtilností teologických výměrů, počítá se soužitím rozličných forem náboženské praxe, nikoliv s prosazováním jednoho vyznání na úkor druhého. V jistém smyslu ji můžeme označit – poněkud paradoxně – za „nadkonfesní“ text.

Vedle nového vyznání byl vypracován řád o jedenácti článcích, podle kterého měla být obnovena církevní organizace spravována. Stavové byli oprávněni volit administrátora a pět přisedících utrakvistické konsistoře, král měl jejich volbu pouze vzít na vědomí. Hlavním úkolem konsistoře mělo být dosazování kněžstva a rozsuzování záležitostí manželského práva. Od jejich rozhodnutí nemělo být odvolání. Nové zřízení počítalo s obnovením vazby mezi univerzitou a konsistoří, která měla mít své sídlo právě v Karolinu. Zde by úřadovali její přisedící a mezi nimi i univerzitní mistři. Rektor univerzity měl spolu s konsistoří rozhodovat při nejzávažnějších případech duchovního soudnictví a ve věroučných sporech. V rámci jednání o konfesi byla proto předložena také reforma Karolina, která předpokládala i lepší hmotné zabezpečení vzdělávacího ústavu. Tyto záměry však ztroskotaly společně s neúspěchem jednání o přijetí konfese. Realizována nebyla ani obnova univerzity podle návrhu Petra Codicilla, v němž se poprvé objevuje úřad defensorů, pověřených dohledem nad jejím chodem a garantujících její existenci. Aby se bilance nejevila tak záporná, je nutno dodat, že univerzita udržovala na vysoké úrovni síť městských škol, pro něž vychovávala učitelský dorost, což patřilo od druhé poloviny 16. století k jejím hlavním úkolům. Nová naděje na provedení potřebných reforem vyvstala teprve v souvislosti s udělením Rudolfova Majestátu.

Výklad o vzniku České konfese je nutný pro porozumění, proč se právě ona stala základem, o němž se mělo opírat uznání

náboženské svobody v Čechách na počátku 17. století. Byl to text sestavený v roce 1575 primárně za účelem legalizace a umožňující alespoň formální sjednocení poměrně širokého spektra nekatolíků. Je příkladem úspěchu, pro který bylo nezbytné uplatnění společného postupu nekatolíků, jehož ideovým tvůrcem byl Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic. Oprávněně předpokládal, že tato jednota ještě více posílí vliv nekatolických vrchností na duchovní správu v zemi, zejména v rámci jednotlivých panství. Česká konfese však měla své odpůrce i mezi nekatolíky. Nepřijali ji staroutrakvisté v čele s konsistoří podřízenou králi, kteří sledovali se silnou nedůvěrou téměř všechno, co přicházelo s evropskou reformací. Pro ně byla spolupráce s novoutrakvisty nemyslitelná. Absence silné osobnosti v čele Jednoty bratrské, která by byla myšlenke nové společné konfese a mezikonfesní spolupráci významněji nakloněna, byla důvodem počátečních opatrných až rozpačitých postojů této náboženské skupiny včetně velké části její stavovské obce. Jan Augusta, který o těsnou spolupráci s utrakvisty usiloval, byl v době jednání o Českou konfesi již několik let mrtev a s ním odešel i vstřícný postoj k podobojím, který nikdo z významnějších představitelů Jednoty nenásledoval. Jakékoliv nové vyznání pochopitelně odmítala strana katolická, která s nejednotou nekatolíků naopak pevně počítala, i když se v jejím středu objevily sklony k ústupkům. Patrně rozhodující moment v přístupu katolíků znamenalo odmítnutí České konfese ústy Viléma z Rožmberka na konci června 1575.

K prosazení přijetí nové konfese scházela stavovské opozici větší jednota ve společném postupu na politické rovině, podpořená promyšlenější a důslednější nábožensko-politickou koncepcí. Její absence byla mimo jiné odrazem náboženské

roztržštěnosti české společnosti, která ve druhé polovině 16. století zesilovala úměrně k věroučnému a institučnímu vyhranování jednotlivých směrů evropské reformace. Jak se tato mohla prosazovat v zemi, kde byl vedle katolictví druhým legálně povoleným vyznáním pouze kompaktní utrakvismus? Umožňovala to samostatnost vrchností v obsazování farností svých panství, důsledná aplikace patronátního práva, jeden z významných výdobytků husitské revoluce.

Bylo řečeno, že dohled nad dolní konsistoří si ve druhé polovině 16. století osobil král a stavové ztratili na její chod vliv. Všeobecný nedostatek kněžstva, rozdílné konfesní zájmy jednotlivých vrchností a odpor ke konsistoří, závislé na panovníkovi a katolické církvi, vedly k tomu, že farnosti byly stále více obsazovány duchovními vzdělanými na protestantských univerzitách v říši a tamtéž i ordinovanými: v luterském Sasku, později také v reformovaném Anhaltsku a na jiných místech. O počtu zahraničních ordinací utrakvistů svědčí zpráva kněží podobojích, kteří se bezprostředně po vydání Majestátu vyjádřili k reformě konsistoře. Nezapomněli uvést, že pouze *kněžstva [...] svěcení vitemberského jest na sta [...] a zvláště na gruntech pana Petra z Rožmberka a pána z Smiřic*. Ve svém důsledku tak panovníkova snaha o podřízení konsistoře podobojí, vedená v zájmu posílení dohledu nad církví v Čechách a podpory rekatolizačního úsilí, vedla k opačnému efektu. Ztráta respektu k úřadu centrální církevní správy nekatolíků se projevila v posílení konfesní různorodosti a vzrůstajícím vlivu evropské reformace na české poměry. Lze jen spekulovat, zdali by povolení České konfese - včetně reformy konsistoře podobojí pod správou stavů jakožto orgánu, který měl dohlížet i na jednotu učení - neznamenal pro vládní stranu menší riziko, než jaké před-

stavovala celá řada malých „reformací“ v rámci jednotlivých panství, které podnikaly na vlastní pěst vrchnosti.

Při tomto konfesním rozvrstvení nás ani nemůže překvapit, že i v českém prostředí vzrůstá v uvedeném období rivalita mezi jednotlivými reformačními směry, napodobující s mírným zpožděním situaci v Evropě. Luteráni podrážděně reagují na rostoucí počet přívrženců učení Jana Kalvína, k němuž v říši dochází právě na jejich účet. Prohlubují se teologické rozpory a je to také dogmatická nejednotnost protestantů, díky níž zaznamenává rekatolizační úsilí první úspěchy. Na přelomu 16. a 17. století pozorujeme v Čechách a na Moravě vzrůstající citlivost k množícím se případům fenoménu konverzí, poměrně běžnému jevu od dob husitských. Sílicí přestupy ke katolické víře jsou jedním z průvodních jevů krize reformace a jsou vedeny rozličnými důvody. Vedle pohnutek daných vnitřním přesvědčením, které můžeme sledovat například u Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka, se objevují i motivy vnější. Možnost kariéry ve dvorských službách stála patrně za rozhodnutím Albrechta z Valdštejna. Náboženství transformované v politickou ideologii vede ke lhostejnosti vůči vyznání a jeho duchovnímu rozměru vůbec, a konverze se tak může stát i ryze formálním jevem. V životní dráze Karla z Liechtenštejna postrádáme nenávisť vůči „kacířům“, která je téměř organickou součástí mentality uvědomělých konvertitů. Svou roli – a zřejmě nikoliv zanedbatelnou – sehrála též přitažlivost obrysů nové kulturní epochy na intelektuální úrovni. Ale i přes úspěchy strany katolické setrvává na začátku 17. století velká část obyvatel Čech při reformaci. Jakékoliv přesnější údaje scházejí, jen přibližné jsou odhady týkající se dvou vyšších stavů. Mezi pány se v Čechách více než čtvrtina osob hlásila ke katolictví, ve stavu rytířském je to